

СЕКЦІЯ 4

**Компаративні виміри в літературі:
теорія та практика дослідження. поетика та проблеми
сучасної інтерпретації літературно-художніх творів**

Олександра ШТЕПЕНКО

**АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ «ПОДВІЙНОЇ СВІДОМОСТІ
ІНТЕЛІГЕНЦІЇ» В ЕСЕЇСТИЦІ ВОЛОДИМИРА КОРМЕРА**

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (39) 2018.

УДК 82.09:821.161.1-4

Штепенко О.Г. Авторська концепція «подвійної свідомості інтелігенції» в есеїстиці Володимира Кормера; 15 стор.; кількість бібліографічних джерел – 6; мова українська.

Анотація. У статті в контексті дослідження проблеми художньої авторефлексії модерністської спадщини епохи Срібного віку у російській літературі 1970-1980 рр. розглядається концепція «подвійної свідомості інтелігенції» в есеїстиці Володимира Кормера, висвітлюються трансформації базових типологічних ознак ідеальної моделі інтелігента, характеризується процес перекодування їх «подвійною свідомістю», аналізуються художні концепти й стратегії, за якими вибудовується авторська типологія та відбувається творення нового міфа про інтелігенцію.

Ключові слова. Авторефлексія, авторський міф, карнавалізація, метатекст, модерністська парадигма, стратегії інтерпретації.

У мистецтві слова другої половини ХХ ст. явище художньої рефлексії модерністської спадщини має свою історію, демонструючи динаміку і своєрідність окремих етапів художнього процесу.

Авторська інтерпретація російськими письменниками 1970-1980-х рр. літературної атмосфери початку ХХ ст., створення образів знакових фігур, художнє випробування естетичних і світоглядних, метафізичних концепцій тієї епохи свідчили про особливий інтерес до модерністської парадигми, розвиток якої було штучно перервано. Осмислення актуального досвіду модерністської епохи підштовхнуло літературу 1970-1980-х рр. до пошуку нових шляхів, що сприяли формуванню першої хвилі постмодернізму.

Показово, що серед перших постмодерністських текстів виокремились саме метатексти, що інтерпретують не тільки досвід модернізму, але й класики в цілому: «Прогулянки з Пушкіним» А. Синявського, «Пушкінський дім» А. Бітова, «Москва–Петушки» Вен. Єрофеева та інші. Такі художні твори, глибоко експериментальні за духом, виступили «художнім зондом» нових можливостей літератури і одночасно способом її саморефлексії. Об'єктом такої рефлексії став рух і художній спектр мистецтва слова, а результатом – актуалізація російської модерністської класики через створення ретроспективних метатекстів.

З 1980-х рр. наростає наукова рецепція модерністської спадщини, яка оформлюється у фундаментальні дослідження В.О. Келдиша, В.В. Корецької, К.Р. Ісупова, З.Р. Мінц,

Л.А. Колобаєвої, А. Ханзен-Леве, Е.А. Полоцької, Н.Д. Тмарченко, Д.М. Магомедової, М.О. Богомолова, С.Н. Бройтмана, І.І. Московкіної та інших. Художні інтерпретації власне культурно-мистецького простору Срібного віку, створення образу цієї епохи та його знакових фігур. безумовно, є надзвичайно **актуальним ракурсом** вивчення, пов'язаним не тільки з ретроспекцією, а, перш за все, із авторефлексією літератури, що відображає творчий пошук в умовах сучасної культурної кризи, роздоріжжя у розвитку літератури, і є механізмом перегляду орієнтирів і оновлення. В аспекті художньої самосвідомості це дозволяє визначити коло письменницьких позицій та стратегій. Осмислення авторської концепції «подвійної свідомості інтелігенції» в есеїстиці Володимира Кормера у контексті визначеної проблеми є **метою** даної наукової розвідки.

Твори В. Кормера відносяться до так званої поверненої літератури. Вони вперше були опубліковані на Заході та мали великий успіх. Тільки після смерті письменника на батьківщині світ побачила есеїстика: есе «Про карнавалізацію як генезу “подвійної свідомості”» було надруковано в 1991 р. в журналі «Питання філософії»; есе «Подвійна свідомість інтелігенції і псевдокультура» – в збірці художньої прози в 1997 р.

Внутрішній світ інтелігенції – її авторефлексія, міфологія, знаковий код, комплекси, фобії, «спокуси» – були основною темою творчості письменника і відображали загальний і особистісний процес пошуків ідентичності. В цьому сенсі есеїс-

тика В. Кормера є особливо цікавою у деяких аспектах.

По-перше, в ній поєднано досвід філософської і художньої авторефлексії Срібного віку з цілеспрямованим пошуком нових узагальнюючих моделей самосвідомості інтелігенції. Своєю творчістю В.Кормер продовжує традицію Срібного віку поєднувати художній й філософський дискурс, зазначено К.Г. Ісуповим як визначну особливість періоду: «Філософія творчості <...>стала темою оповідання і пружиною фабули. Творчість і метатворчість, література і металітература сусідять, перетинаючись<...>» [3, с. 69-70].

По-друге, есеїстика В. Кормера викликає особливий інтерес з точки зору типовості авторефлексії опозиційної ліберальної інтелігенції в часи «застою», у період визрівання світоглядних епохальних зрушень і формування постмодерністської художньої системи.

Серед низки характерних рис, властивих авторефлексії ліберальної інтелігенції в Росії, й особливо в російському зарубіжжі, найбільш виразною є підкреслена орієнтація на традиції творчої авторефлексії Срібного віку. Вона відображає прагнення відновити перервані культурні зв'язки, а ця тенденція, в свою чергу, посилюється запереченням письменником сучасної радянської ідеології.

Показово, що написання есе «Подвійна свідомість інтелігенції та псевдокультура» було пов'язано з ювілеєм загальновідомого альманаху «Віхи» і відверто спрямовано на діалог з естетичною концепцією ролі інтелігенції в історії, проголошеної авторами, відомими філософами і істориками, в 1909 році. Замовчувані офіційною історичною наукою і філософією «Віхи» оцінюються В. Кормером як епохальне явище, що спричинило безпрецедентний вплив на розвиток суспільства саме в силу обраної теми – проблеми самосвідомості інтелігенції. Письменник в традиціях Срібного віку істотно підвищує статус інтелігенції, вбачаючи в ній чи не творця історії, причому в можливих сакральних і демонічних, апокаліптичних сенсах. Обидва ці орієнтири міфологізації творця (як показано в розвідках З. Мінц, А. Ханзен-Леве), були максимально актуалізовані в автометаописах символістів.

Характерно, що особливу увагу В. Кормера привертають ті статті альманаху «Віхи», які містять авторефлексію і створюють ідеальну модель інтелігента, від якої автор есе і має намір відштовхнутися. Зокрема, таку металітературну функцію «тексту в тексті» виконують статті С.Булгакова і М. Бердяєва, провокаційно інтерпретовані автором як екзотичні древні «письмена», що містять, швидше, не аналітичний, а художній образ «невідмирного» борця, інтелігенції в цілому – як певної подобі релігійного ордену. Саме художність такого образу підкреслюється В. Кормером посиленням на російську літературу (Ф. Достоевського, І. Тургенєва, Л. Толстого, О. Блока, А. Чехова), яка сфор-

мувала, на його думку, утопічні уявлення, які нібито й були синтезовані авторами статей у «Віхах». Але, незважаючи на звинувачення в умоглядності образу, саме авторефлексія письменників найгостріше ставить питання про причетність своєї творчої особистості до інтелігенції. Не випадково епіграфом до есе послужили слова М. Цветаєвої з її листа Б. Пастернаку: «Борис, не люблю інтелігенції, не причисляю себе к ней» [4, с. 214]. У подальшому, деміфологізуючи ідеальний образ інтелігента і визначаючи його типологічні риси, автор апелюватиме до Ф. Достоевського, Л. Толстого, М. Цветаєвої, які «не були інтелігентами, хоча елементи інтелігентщини, естествоно, были и у них» [4, с. 217]. Таким чином, аналітична авторефлексія автора і самосвідомість літератури тісно переплітаються. З позицій 1970-х рр. ідеалізований образ, що міститься в забутих і нововіднайденних «Віхах» є архаїчним, міфологізованим. Його романтичним рисам («невідмирності», аскетизму, мрії про «Град Божий», духовності, жертвовності) автор протиставляє нову системоутворюючу особливість сучасного інтелігента – буржуазність. Насправді В. Кормера цікавить проблема зміни ціннісних парадигм, коли ідеальній моделі інтелігента позиціонується сучасний фахівець, професіонал, що знаходиться поза сферою моральної і духовної системи координат. Створюється портрет, кардинально протилежний запропонованому «Віхами», причому кожна з рис, обертаючись на осі координат, демонструє перехідність художнього мислення письменника і карнавальний характер осмислення змін.

Так, аскетизм ідеальної архаїчної моделі контрастує з комфортним споживанням, до того ж розповсюджуючись і на святе – на літературу: «Идеалом для него является жизнь его американского или европейского коллеги, свободного, хорошо оплачиваемого специалиста <...> Он хочет теперь быть «гармоничным человеком», «всесторонне развитым», отнюдь не страдание, не чужая трагедия манит теперь его, но прекрасное, которое он понимает умеренно эстетически, гедонистически, или имеющее смысл постольку, поскольку им можно наслаждаться» [4, с. 212]. Служіння народу обертається претензіями до нього, породженими дійсно важкою долею інтелігенції в радянські часи. Релігійний або атеїстичний фанатизм утопічної моделі перетворюється в «навернену релігійність», яка зокрема виражається у претензіях до Бога за хаос і жорстокість постреволуційної реальності. Опозиція «релігійність / атеїзм» ідеального образу заміщується своєрідним «екзистенційним спиритуалізмом». Цей концепт стає однією з принципових складових нової концептосфери. До них належить і «скептична еkleктика», що позначає калейдоскопічну суміш редукованих релігійних уявлень, яку дослідник постмодернізму М. Епштейн згодом назве «бідною релігією» [6].

В есе послідовно аналізуються ті мутації та трансформації, які, на думку В. Кормера, відбулися з базовими типологічними ознаками ідеальної моделі інтелігента, яка ідеалізована у «Віхах». Спектр авторської рефлексії строкатий: від заперечення – до знаходження єдиної домінуючої риси (нею проголошується вічна опозиційність), далі – до затвердження нової редукованої якості сучасної інтелігенції, що визначила для себе дуже хитку і комфортну псевдоморальну систему координат. У спектр установок також входять і наруга, й деміфологізація, і створення зниженого образу порожнього і слабого фантазера, що підносить себе ілюзіями просвіти, виховання влади, винятковості. Зниження образу мерже з визнанням небезпеки ілюзій і спокус інтелігенції аж до апокаліптичних наслідків. На наш погляд, таким чином знову відбувається підвищення образу через його демонізацію.

Авторська думка в есе рухається прагненням знайти адекватне визначення мутуваних ідеальної моделі. На рівні з концептом «екзистенційного спіритуаліста» виокремлюється ще один образний орієнтир – «вічного опозиціонера», який протистоїть будь-якій владі й опозиційність якого має екзистенційний вимір. У соціальному плані – це тип з розмитими і слабо диференційованими громадськими і культурними установками: «Потенциальные купцы и дворяне за неимением возможностей, за отсутствием адекватного поля для приложения переходят в разряд интеллигентов. Люди с темпераментом комивояжеров занимаются научной работой <...>» [4, с. 220].

Автор підкреслює й типологічну рису інтелігента – «виснажлива рефлексія на теми влади». Саме цей орієнтир змінив всі інші, став свого роду світською релігією «знебоженого» радянського інтелігента, і ця ознака замінила трансцендентний пафос ідеальної моделі.

Незважаючи на всі свої владні амбіції, такий тип характеризується В. Кормером як слабкий, контрастний ідеальній моделі лицарства. Ця слабкість резонує з внутрішньою порожнечою: «Прежнему, как личность он – ничто. <...> он безволен, слабодушен, не хочет брать на себя ответственность» [4, с.222]. Радянський інтелігент виявляється марним, він не в змозі виробити програму, здатну конкурувати з офіційною владою. Владний комплекс і немічність породжують хибне кружляння. Тобто інтелігенція, за В. Кормером, постійно обертається в замкнутому ланцюгу своїх владних проєктів, повторює на різних етапах історії помилки, експерименти, які призводять до крові, диктату і катастроф: «Интеллигенция не смела выступать при Советской власти не только оттого, что ей не давали этого сделать, но и оттого, в первую очередь, что ей не с чем было выступить. Коммунизм был ее собственным детищем. Идеи, с которыми она пришла к нему, как были, так и остались ее идеями, они отнюдь не были изжиты. В

том числе идеи террора. <...> Поэтому, если вообразить, что в какой-то момент коммунистический террор был снят, и интеллигенция получила бы свободу волеизъявления, то вряд ли можно сомневаться, что это ее свободное движение быстро окончилось бы какой-либо новой формой тоталитаризма, установленной снова руками самой же интеллигенции <...>» [4, с. 224].

Домінуюча теза концепції В. Кормера – це внутрішня руйнівна роздвоєність свідомості інтелігента і нескінченне психологічне витіснення із свідомості неприємних конформістських, лакейських ситуацій. Письменника приваблює не тільки процес перекодування «подвійною свідомістю» традиційних орієнтирів, а й використання інтелігенцією системи концептів з маніпуляційними цілями.

У характеристиці авторської моделі сучасного інтелігента широко використовується принцип інтертексту. Одним з головних орієнтирів інтертекстуального поля є антиутопія Дж. Оруела, з якої власне й береться означене поняття – «принцип подвійної свідомості», і стає центральним концептом есе. В інтерпретації В.Кормера ця позиція значно переосмислена, філософськи заглиблена і вбудована в систему знаків власної концептосфери, запропонованої есеїстом. Автор з'єднує образні ілюстрації явища, інтертекстуальний діалог з його аналітичними характеристиками, що дотичні до сфери філософії, етики, психології: «Двойное сознание – это такое состояние разума, для которого принципом стал двойственный, взаимопротиворечащий этос, принципом стала опровергающая самое себя система оценок событий, истории, социума. <...> дуализм самого познающего субъекта, разделен сам субъект, это этос <...> Поэтому оставаясь непреодоленным в разуме, разлад, тем не менее, преодолевается экзистенциально, в особого рода скептическом или циническом поведении, путем последовательного переключения сознания из одного плана в другой и сверхинтенсивного *вытеснения* нежелательных воспоминаний. Психика, таким образом делается чрезвычайно мобильной; субъект непрерывно переходит из одного измерения в другое, и двойное сознание становится *гносеологической нормой*» [4, с. 227].

Парадоксально, але в есе В. Кормер пропонує не тільки філософсько-художню систему концептів, за допомогою яких описується «подвійна свідомість», але й фактично створює авторський міф про інтелігенцію. Авторська логіка вибудовується на головній тезі: довести, що з міфом періоду «Віх» можна боротися лише зустрічним міфом.

Запропонована В. Кормером концепція належить до міфів вторинних, що базуються, за Роланом Бартом, на традиційних структурах [1], серед яких можна увиразнити наступні. По-перше, інтелігенція виступає в ролі перевернутого і дискредитованого культурного героя, шлях якого лежить не від звершень до звершень, а від провалу

до провалу. По-друге, задіяна модель фатальної помилки, що знищує космос, перебуває в синтезі з міфом про вічне повернення, модифікованого і зниженого до порочного кола.

Саме по собі коло, кружляння взагалі є складовою інфернальної сфери. Цей акцент посилює мотив «спокуси» (семантичні варіації – «спокушання», «зваби», «мрії», «обману», «легковажності»), що потужно звучить у заключній частині есе. В. Кормер виділяє кілька повторюваних «спокус» на історичному шляху інтелігенції від часів революції до 1970-х рр., де-факто, за трагічною реалізацією цих «спокус» подається періодизація метаморфоз власне інтелігенції. Це спокуса «музики революції», «зміновіхівська», «соціалістична», «військова», «відлиги», «технократична». Автор наводить свою систему доказів того, що всі ці спокуси не житі, вони осучаснилися й модифікувалися. Утворилося знову порочне коло вже традиційних ілюзій, в якому й панує «подвійна свідомість».

Зрештою спокуса безпосередньо пов'язана з інфернальною силою в роздумах про майбутнє: «Что же изобретет русская интеллигенция? Чем еще захочет она потешить дьявола?» [4, с.243]. Фінальні ж рядки, що містять цитату з Біблії, остаточно розставляють акценти, фіксуючи смисли інфернальної спокуси й зваблення, а також неминучої відплати і апокаліптичного міфу: «Но чем бы это ни было, крушение его будет страшным. Ибо сказано уже давно: "Невозможно не прийти соблазнам, но горе тому, через кого они приходят" (Лук. 17, 1)» [4, 243].

Відштовхнувшись від міфологізованого сакрального образу інтелігента, створеного на рубежі XIX–XX ст., В. Кормер моделює міф про інфернальне кружляння роздвоєного, «звального спокусами», порожнього антигероя. Біблійний контекст суттєво підвищує статус дискредитованого «лакея с Достоевщиною» до інфернального слуги.

В есе В.Кормера «О карнавализации как генезисе «двойного сознания» автор істотно розширює проблему і змінює систему координат художнього й аналітичного досліджень. «Подвійна свідомість» визнається цього разу окремим випадком глобальніших явищ і виводиться за рамки виключно радянського культурного феномену. Допускається, що «упокорений інтелігент», який коливається між рядами цінностей, може бути присутнім в різних культурах. У цьому есе при збереженні колишніх стратегій (обґрунтування типології інтелігенції, пошуку незмінних системоутворюючих рис, звернення до літературних творів як до суб'єктів діалогу, міфологізація) висувуються нові критерії і точки перетину авторської концепції.

На наш погляд, в есе присутні два смислових полюси, навколо яких кружляє і провокує читача вибаглива авторська думка. Перший – це концепт «історичної пам'яті». Другий – карнавалізація історії, що посилюється в періоди потрясінь і змін.

На відміну від першого есе, у другому В.Кормер звертається переважно до металірики та метапрози, будує саме з ними свій авторефлексивний діалог. Паралельно вводяться й інші твори, що висвітлюють окремі положення металітературних і метаісторичних концепцій. Це суперечка О. Пушкіна з П. Чаадаєвим, записка про внутрішній стан Росії К. Аксакова, критичні оцінки В. Соловйова щодо духовного стану країни та інше. Важливо, що есеїстом співвідносяться в одному ряду тексти кризових, переломних періодів -початку і кінця XX ст., тобто процес посилення рефлексії літератури і філософії меж століття визнається на паралельному метарівні. В такий спосіб В.Кормер демонструє характерний для жанру есе синтез аналітичного і художнього мислення та декларує хід власної авторської думки: від високих і базових абстракцій до болючої конкретики сучасності.

Авторський концепт «історичної пам'яті» формує навколо себе контрастне поле, в якому пошук у високій площині «громадянських формул» замінюється в колі інтелігенції постійними розмовами про історію, болючою рефлексією, свого роду історичним «комплексом неполноценности» [4, с. 264]. Нескінченні запити до історії, переконаність у тому, що її можна переграти, проекції минулого на день сьогоднішній – все це представляється В. Кормеру типовою рисою саме російської інтелігенції. У нескінченних суперечках про історію, до яких, як у зачарованому колі, повертається інтелігенція, проявляється комплекс або травма: «И вот по кухням маленьких <...> квартирок на окраинах Москвы <...> сидят да спорят до хрипоты теперешние русские интеллигенты: откуда пошла русская земля? Зачем пошла туда, зачем не пошла сюда? Как это могло получиться? <...> Кто виноват? Татары? Иван Грозный? Петр? Николай II, Интеллигенция? Евреи? Большевики? Сталин? Хрущев?.. Прислушайся к биению исторического потока. Что шепчет тебе Мировой Дух? Решай загадки истории. Не разгадаешь, не развяжешь – себя не поймешь!..» [4, с.262-263]. В есе домінує ігровий, одивнюючий модус опису. У творі проглядають інтенції травестії, карнавалізації. Прикладом цього є обігрування відомих слів «откуда есть пошла земля русская», травестованих питаннях «зачем пошла» і в підтексті – «куда». Карнавальний знижувальний зміст посилюється композиційним сусідством з епізодом взаємного «гоніння» інтелігентів, які сперечаються щодо історії так саме безрезультатно, як і намарне обертаються думки інтелігента, що рефлектує.

В обох есе В.Кормер робить акцент на інтенції безрезультатного кружляння, відсутності якісного, трансцендентного прориву. Проте, якщо в першому есе «подвійна свідомість» обертається серед «спокус», то в другому – кружляє в знаковому полі рефлексії історії і себе самого. Саме в другому есе В. Кормер пропонує свою типологію образів інтелігента. Центральним критерієм обира-

ється ставлення до історії і сучасності (тобто як результат вічних суперечок і реалізація національного «комплексу») та подаються чотири матриці або типи: «квасного патріота», який приймає і минуле, і сучасність; «міфотворця», що створює картину минулого, «золотого століття», контрастного сьогоденню; людини «псевдокультури», вона не знає минулого і занурена лишень у сьогодення, що його цілком задовільняє; і зрештою – «шаленого нігіліста», що відкидає всі історичні етапи.

Але найбільш показовим на фоні запропонованих матриць автор вважає тип, описуваний в іншій системі координат – «плаваючий тип», що розглядається під кількома кутами зору. Його світ уявляється автором перш за все гротескним: «Образы, стало быть, будут переплетаться, скрещиваться, элементы одного ряда будут сочетаться с элементами другого, производя что-то вроде мифологических чудищ – сирен, химер, кентавров, людей с песьими головами и т.п.» [4, с. 274]. Провідним концептом цього опису стає карнавалізація. Першим, як зазначено вище, є «історичний модус трактування у позитивному («історична пам'ять», «громадянська формула» народу) і негативному (марні суперечки про історію) плані. Тобто, у концепції В. Кормера відбувається синтез двох домінуючих концептів – «історичної пам'яті» (або ж негативного історичного комплексу) і «карнавалізації». У результаті цього аргументується провідна риса «плаваючого» або гротескного типу – «гра з історією», гра з «історичною пам'яттю»: «Поскольку сознание в такой игре уже не просто *раздваивается*, а еще и *забавляется*» (сочетая разнородные возможности), "веселится", поскольку присутствует, как мы сказали, эстетический момент, мы назовем этот эффект «карнавалізацією свідомості» [4, с. 276].

Суголосно ідеям концепції карнавалізації культури М.М.Бахтіна [2], В. Кормер визнає актуалі-

зацію такого типу свідомості саме в кризові моменти, в епохи згасання старої картини світу і народження нової. Авторський вибір такого ракурсу рефлексії свідчить про мистецьку та аналітичну прозорливість письменника. Спостереження над «подвійною» і «карнавалізованою» свідомістю, особливо в металітературному плані, збігаються з пізнішими висновками вчених (А. Тойнбі, М. Хренова) про вихід творчих особистостей на перший план у перехідні, кризові епохи. Феномен ошуканства розцінюється О. Панченком як яскрава ознака саме російської варіації поведінки в перехідну епоху від Середньовіччя до Нового часу [5]. Як демонструє В. Кормер, ця особливість має свою проекцію в ХХ ст. і може вважатися універсальною.

Таким чином, у есеїстиці В. Кормера наявно простежується діалог з літературою і філософією Срібного віку. Саме цей культурний досвід обговорюється як актуальний та увиразнюється в авторських творах багатогранно. Письменник продовжує традицію самосвідомості інтелігенції, запропоновану в «Віхах», але руйнує міфологізовану ідеальну модель інтелігента, заперечує її особливості, висуває свої типологічні риси, створює нову класифікацію типів свідомості. Письменником пропонуються узагальнюючі «матриці» – моделі творчої поведінки з набором певних типологічних рис, а також декларується типологія «подвійної свідомості» інтелігенції ХХ ст. Зображення парадоксів і гротескних особливостей перехідної свідомості стає традиційним у російській літературі 1970-1980 рр. Можна з упевненістю сказати, що В. Кормер відкрив цю тему одним з перших. Це свідчить про продуктивність новаторських експериментів письменника, який інтуїтивно відчув та передбачив глобальні і наростаючі культурні зміни та впевнено продемонстрував у своїй есеїстиці зразок їх рефлексії засобами літератури.

Література

1. Барт Р. Литература и метаязык / Ролан Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика/ [Пер. с фр. С.Н.Зенкина; сост., общ ред. и вступ.ст. Г.К.Косикова]. – М.:Прогресс, 1994.- С.131-132.
2. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. 2-е изд. – М.:Худож.лит, 1990. -543 с.
3. Исупов К.Г. Философия и литература серебряного века (сближения и перекрестки) /К.Г.Исупов// Русская литература рубежа веков (1890- начало 1920-х годов). Книга 1.- М.:ИМЛИ РАН, «Наследие», 2000. – С.69-130.
4. Кормер В. Двойное сознание интеллигенции и псевдокультура/ В.Кормер. – М.:Традиция, 1997. – 288 с.
5. Панченко А. Русская культура в канун петровских реформ/ А.Панченко. – Л.:Наука, Ленинградское отделение, 1984.-205 с.
6. Эпштейн М. Постмодерн в русской литературе: учеб.пособие для вузов/ М.Н.Эпштейн. – М.:Высш.шк., 2005. -495 с.

Александра ШТЕПЕНКО

АВТОРСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ «ДВОЙНОГО СОЗНАНИЯ» ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ В ЭСЕЙСТИКЕ ВЛАДИМИРА КОРМЕРА

Аннотация. В статье в контексте исследования проблемы художественной авторефлексии модернистского наследия эпохи Серебряного века в русской литературе 1970-1980 годов XX столетия рассматривается концепция «двойного сознания» интеллигенции в эссеистике Владимира Кормера, освеще-

щаются трансформации базовых типологических признаков идеальной модели интеллигента, характеризуется процесс их перекодирования «двойным сознанием», анализируются художественные концепты и стратегии, посредством которых строится авторская типология и происходит создание нового мифа про интеллигенцию.

Ключевые слова: авторефлексия, авторский миф, карнавализация, метатекст, модернистская парадигма, стратегии интерпретации.

Oleksandra SHTEPENKO

AUTHOR'S CONCEPT OF THE "DOUBLE CONSCIOUSNESS" OF THE INTELLIGENTSIA IN THE ESSAYS BY VOLODYMYR KORMER

Abstract. The article deals with the concept of the “double consciousness of the intelligentsia” in the essays by Volodymyr Kormer in the context of the problem of artistic self-reflection of the modernist heritage of the Silver Age in Russian literature of the 1970s-1980s; it describes transformations of the basic typological features of the ideal model of a member of the intelligentsia and the process of recoding of traditional guidelines with the “double consciousness”; it analyses the author’s concepts and strategies according to which the new myth about the intelligentsia is created.

Key words: self-reflection, author’s myth, carnivalization, metatext, modernist paradigm, interpretation strategies.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2018 р.

©Штепенко О.Г., 2018

Штепенко Олександра Геннадіївна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри світової літератури та культури імені проф. О.В. Мішукова Херсонського державного університету (м. Херсон).